

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-39>

УДК 336.143:622.69:620.92

Ліліана ГОРАЛЬ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

<https://orcid.org/0000-0001-6066-5619>

liliana.goral@gmail.com

Людмила ВОЙТКІВ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

<https://orcid.org/0000-0003-4877-1333>

Софія ДУБ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Ольга СТЕПАНЮК

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Олександр ЯКУБИШИН

ДП «Калуська ТЕЦ-нова»

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ З ТРАНСПОРТУВАННЯ ВУГЛЕВОДНІВ В СФЕРІ ДЕКАРБОНІЗАЦІЇ

Нафтогазова галузь України завжди входила до переліку основних бюджетотворюючих, проте діяльність її підприємств супроводжується ризиками настання техногенних катастроф, наслідки яких призводять і до викидів парникових газів. В даній статті автори акцентують увагу на потребі формування вуглецевого податку як компенсатора парникового ефекту та на формуванні якісної соціально-відповідальної бюджетної політики підприємств, які транспортують вуглеводні. Проведено короткий огляд принципів та засад бюджетної політики України. Здійснено аналіз ініціатив вуглецевого ціноутворення. Наведено перелік детермінант, що впливають на процес декарбонізації та запропоновано проводити вуглецеве ціноутворення базуючись на економічній та екологічній оцінці техногенних ризиків, так як жоден із наявних інструментів вуглецевого ціноутворення у світі не встановлює ціну на такому рівні, який би забезпечив скорочення глобальних викидів парникових газів.

Ключові слова: бюджетування, вуглецевий податок, декарбонізація, магістральні трубопроводи

Liliana HORAL, Lyudmyla VOITKIV, Sofiya DUB, Olga STEPANYUK

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Oleksandra YAKUBYSHYN

SE «Kalush CHP-new»

BUDGET POLICY OF HYDROCARBON TRANSPORT ENTERPRISES IN THE FIELD OF DECARBONIZATION

The socio-economic situation of each community, regions and the country as a whole, the implementation of functions and tasks of all authorities, the efficiency of public services and the effectiveness of all participants in the budget process depend on properly organized management of the budget process. The budget process is a continuous process of consistent action aimed at ensuring the sustainable functioning of the budget sector and funding other priority programs and activities.

With the implementation of administrative-territorial reform and decentralization of power in Ukraine, the system of inter-budgetary relations and budget equalization in particular has changed. To strengthen the financial base of local budgets, the vector of regulation was shifted from equalization "by expenditure" to equalization "by income". However, the introduction of a new system of financial equalization is associated with a number of risks.

Ukraine's oil and gas industry has always been one of the main budget-generators, but the activities of its enterprises are accompanied by the risks of man-made disasters, the consequences of which lead to greenhouse gas emissions. In this article, the authors emphasize the need to form a carbon tax as a compensator for the greenhouse effect and the formation of a quality socially responsible budget policy of enterprises that transport hydrocarbons. A brief overview of the principles and grounds of budget policy of Ukraine. An analysis of carbon pricing initiatives has been made. A list of determinants influencing the decarbonisation process is proposed, and carbon pricing should be based on economic and environmental assessments of man-made risks, as none of the available carbon pricing instruments in the world set the price at a level that would reduce global greenhouse gas emissions.

Key words: budgeting, carbon tax, decarbonization, long-distance pipelines

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Від належно організованого управління бюджетним процесом залежить соціально-економічне становище кожної громади, регіонів і країни в цілому, реалізація функцій і завдань всіх органів влади, ефективність надання публічних послуг та результативність роботи всіх учасників бюджетного процесу. Бюджетний процес – це безперервний процес послідовних дій, спрямованих на забезпечення сталого функціонування галузей бюджетної сфери та фінансування інших пріоритетних програм та заходів [1].

З проведенням в Україні адміністративно-територіальної реформи та децентралізації влади змінилася система міжбюджетних відносин та бюджетного вирівнювання зокрема. Для зміцнення

фінансової бази місцевих бюджетів вектор регулювання було зміщено від вирівнювання «за видатками» до вирівнювання «за доходами». Однак впровадження нової системи фінансового вирівнювання пов'язане з низкою ризиків [2].

Аналіз досліджень та публікацій

Багато українських вчених в своїх працях звертали увагу на визначення економічної суті бюджетного процесу, історичні аспекти його формування та проходження, структуру та принципи функціонування. Зокрема це такі вчені, як Василик О.Д., Вознюк Г.Л., Загородній А.Г., Маргасова В.Г., Смовженко Т.С., Павлюк К.В., Прохорова В.В., Фадєєва І.Г., Шийко В.І., Юрій С.І. та інші. Однак незначна кількість українських вчених вивчає питання впливів на бюджетну політику підприємств, яка пов'язана з декарбонізацією їх діяльності.

Виклад основного матеріалу

Для розкриття теми, вважаємо, що слід наголосити на тих основних принципах виконання бюджетної політики підприємств, які базуються на Бюджетному кодексі України (ст. 7) та зібрані в табл. 1 з короткими поясненнями до їх економічної суті. Основною метою виділення принципів бюджетної політики підприємства є формування елементів такої бюджетної системи країни, яка при найбільш оптимальному використанні фінансових ресурсів держави відображає державний (унітарний) устрій країни у поєднанні з самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи відображають вимоги, які висувуються до організації і устрою бюджетної системи.

Таблиця 1

Основні принципи, на яких ґрунтується бюджетна система України [3]

Принципи бюджетної системи	Характеристика
єдності	забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності
збалансованості	повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період
самостійності	Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними
повноти	до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування
обґрунтованості	бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил
ефективності та результативності	при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів
субсидіарності	розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача
цільового використання бюджетних коштів	бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями
справедливості та неупередженості	бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами
публічності та прозорості	інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів

Як вказано в Конституції України, бюджетна система будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами та закріплює виключно законодавче і цільове регулювання будь-яких видатків держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків; проголошує ідею збалансованості бюджету; закріплює принцип звітності і прозорості (оприлюднення) звітів про доходи і видатки Державного бюджету України та місцевих бюджетів [4]. Дієва парадигма сталого розвитку економіки держави акцентує екологічну складову в тріаді екологія – економіка – соціум і першочергово в нафтогазовому комплексі – на процесах декарбонізації виробництва.

Бюджетний устрій з точки зору побудови бюджетної системи встановлюється з урахуванням адміністративного поділу і розмежування функцій між різними рівнями органів державної влади [5]. Ці та інші аспекти бюджетного устрою прямо відображаються в процедурі оподаткування, зокрема і екологічного.

В період всебічної цифровізації, існування циклічної (кругової) економіки, потребує докорінної зміни парадигма тарифоутворення на постачання енергоносіїв та виявлення закономірностей впливу цінової політики в енергетиці на соціум [6]. Актуальним є питання бюджетування підприємств, які в результаті

своєї виробничої діяльності здійснюють викиди двоокису вуглецю. Зокрема, до платників екологічного податку в частині викидів двоокису вуглецю належать суб'єкти, у яких сукупний річний обсяг викидів двоокису вуглецю перевищує 500 тонн. Якщо річний обсяг викидів двоокису вуглецю перевищує 500 тонн за рік, суб'єкти зобов'язані зареєструватися платниками податку у податковому (звітному) періоді, в якому відбулося таке перевищення, та скласти і подати податкову звітність, нарахувати та сплатити податок за податковий (звітний) період, у якому відбулося таке перевищення.

База оподаткування екологічним податком за викиди двоокису вуглецю за результатами податкового (звітного) року зменшується на обсяг таких викидів у розмірі 500 тонн за рік (ст. 242 [7]). Ставка податку за викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами становить 10 грн/тону.

За результатами сплачених податків здійснюється наповнення загального фонду державного бюджету. Однак, наповнення державного бюджету є вторинною метою, а базовою – забезпечення сталого розвитку територій. Надходження екологічного податку в частині викидів двоокису вуглецю зараховуються до загального фонду державного бюджету у розмірі 100 відсотків.

Наказом МФУ від 14.01.2011 № 11 «Про бюджетну класифікацію» затверджено Класифікацію доходів бюджету по екологічному податку, зокрема:

19011000 - «Екологічний податок, який справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення» [8].

Прийнято вважати [9], що вуглецеве ціноутворення – це механізм компенсації непрямих збитків тими, хто їх опосередковано спричинив. Також такий інструмент застосовується урядами різних держав для стимулювання підприємств зменшувати емісію парникових газів під час своєї діяльності з метою досягнення національно-визначеного внеску до Паризької угоди.

За даними Світового банку [10], на початок 2021р. у 46 країнах успішно запроваджено більше 60 ініціатив вуглецевого ціноутворення, у тому числі 31 система торгівлі квотами (Emissions Trading System), так як спрощене адміністрування при нарахуванні вуглецевого податку і можливість охоплення різноманітних джерел парникових газів підвищує потенціал формування державних надходжень.

У світовій практиці застосовується три форми вуглецевого ціноутворення: податок на CO₂, система торгівлі квотами на викиди парникових газів, а також комбінація цих підходів.

Інструменти вуглецевого ціноутворення та інші заходи державної політики можна розробити таким чином, щоб зменшити ризик негативної взаємодії та забезпечити досягнення кількох цілей одночасно. Це особливо актуально, якщо різні заходи мають різні цілі, наприклад, скорочення викидів парникових газів чи стимулювання розвитку певних технологій [11].

Вуглецеве ціноутворення впливає на низку галузей і технологій і, таким чином, легко взаємодіє з іншими заходами державної політики.

В процесі нафтогазовидобувної діяльності основними напрямками впливу на навколишнє середовище є викиди забруднюючих речовин та парникових газів, утворення відходів, використання і забруднення води тощо. Внесок цих підприємств в забруднення навколишнього середовища можна оцінити за рівнем викидів і утворення відходів (табл. 2) [12].

Таблиця 2

Внесок у викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення підприємств видобувної галузі

Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Усього викидів, тис. т.	3 350	2 857,4	3078,1	2584,9	2508,3	2459,5	2238,6
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, тис. т	556,8	490,9	465,4	479,3	445,1	418,9	365,6
Частка у загальній сумі викидів, %	16,6	17,2	15,1	18,5	17,7	17,0	16,3

Джерело: за даними щорічних статистичних збірників Державної служби статистики України [13]

Звісно, нафтогазові підприємства не можна віднести до найбільших забруднювачів. Такими є підприємства галузі видобування кам'яного і бурого вугілля за обсягами викидів у атмосферне повітря. Відходи видобування нафти сирової та газу природного; відходи, які утворились від надання послуг щодо видобування нафти та газу (крім розвідувальних робіт), які за класифікаційними угрупованнями державного класифікатора відходів віднесені до групи 11 склали 179,71 тис. т у 2019 році (73,32 тис. т у 2018 році), що є менше 1 % від всіх відходів, які утворюють видобувні підприємства. Найбільше відходів серед видобувних утворюють підприємства, що займаються видобуванням руд металів (група відходів 13) - 339 541,32 тис. т у 2019 році [12].

Підприємства нафтогазового сектору, в котрих основною діяльністю є транспортування вуглеводнів, загалом є екологічно безпечними. Однак аварійні ситуації, які можуть виникнути на магістральних трубопроводах через військові дії чи людський чинник, супроводжуються великими техногенними ризиками та негативними екологічними наслідками: вибухи та горіння природного газу із виділенням великої кількості метану (парникового газу), оксидів вуглецю чи азоту, різноманітних кислот, а також можливі вигорання лісів, степів, посівів на сотнях гектарів; розлиття нафти (нафтопродуктів) і

пошкодження родючих земель, проникання в ґрунти, самозаймання, що супроводжуються виділенням великої кількості тепла.

Наприклад, маса викиду природного газу в разі аварій на магістральному газопроводі може перевищити 1100 т. Аварійний викид газу на одному магістральному газопроводі може викликати пошкодження сусідніх газопроводів внаслідок вибухової хвилі [14]. Тому при визначенні найбільш якісного інструменту державної політики як одного з важливих елементів розробки загального пакету кліматичної політики для досягнення ефективного бюджетування в нафтогазовій галузі, слід проводити вуглецеве ціноутворення базуючись на економічній та екологічній оцінці техногенних ризиків так як жоден із наявних інструментів вуглецевого ціноутворення у світі не встановлює ціну на такому рівні, який би забезпечив скорочення глобальних викидів парникових газів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Зважаючи на такі детермінанти процесу декарбонізації як відновлювальні джерела енергії, обмеження видобутку корисних копалин, відмова від вугільної генерації, вловлювання, використання та зберігання діоксиду вуглецю та водневу енергетику слід змінити підходи до формування вуглецевого податку, уникнувши його відповідності потенційним витратам на ліквідацію емітованих викидів. Тому з метою підвищення енергоефективності держави та зміцнення її енергетичної безпеки, ми запропонуємо в подальших наших дослідженнях авторську методику вуглецевого ціноутворення для нафтогазових підприємств з урахуванням вищезазначених чинників.

Література

1. Все про «Бюджетний процес» для місцевих бюджетів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9310>.
2. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с.
3. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>.
5. Лисяк Л.В., Дулік Т.О. Принципи бюджетної системи у контексті нового бюджетного кодексу України. Вісник економічної науки України. 2011. № 1. С. 74–79.
6. Гораль Л. Т. Якубишин О. П., Хвостіна І. М., Степ'юк М. Д. Техніко-економічні детермінанти впливу на розподіл природного газу. Надрокористування в Україні. *Перспективи інвестування: матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції* (2021 р., м. Львів). Том 2. Київ : ДКЗ, 2021. С. 27-30. URL: https://www.dkz.gov.ua/files/2021_materials_vol_2_net.pdf.
7. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Екологічний податок у 2020 році: викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://zp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-409040.html>.
9. The International Carbon Action Partnership (ICAP). URL: <https://icapcarbonaction.com/>.
10. Carbon Pricing Dashboard. URL: https://carbonpricingdashboard.worldbank.org/map_data.
11. Пропозиції щодо розвитку інструментів вуглецевого ціноутворення в Україні. Партнерство заради ринкової готовності в Україні (PMR), 2019. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Zmina_klimaty.pdf.
12. Савчук Т. В., Костюк У. З. Аналіз впливу нафтогазовидобувних підприємств на навколишнє середовище. *Нафтогазова енергетика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 2021. URL: <https://nung.edu.ua/sites/default/files/2021-12/>.
13. Статистичні збірники. Україна -2016, 2017, 2018, 2019, 2020. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
14. Бабаджанова О. Ф., Павлюк Ю. Е., Сукач Ю. Г. Фактори, що обумовлюють пожежну небезпеку лінійної частини магістрального газопроводу. Пожежна безпека. 2011. № 18. С. 27–34.

References

1. Vse pro «Biudzhetni protsesy» dlia mistsevykh biudzhetyv. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9310>.
2. Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku : monohrafiya / za red. Kravtsiva V. S., Storonianskoi I. Z. Lviv : DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy, 2020. 531 s.
3. Biudzhetni kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Konstytutsiia Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>.
5. Lysiak L.V., Dulik T.O. Pryntsyvy biudzhetnoi systemy u konteksti novoho biudzhetnoho kodeksu Ukrainy. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. 2011. № 1. S. 74–79.
6. Horal L. T. Yakubysyn O. P., Khvostina I. M., Stepiuk M. D. Tekhniko-ekonomichni determinanty vplyvu na rozpodil pryrodnoho hazu. Nadrokorystuvannia v Ukraini. *Perspektyvy investuvannia: materialy VII mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (2021 r., m. Lviv). Tom 2. Kyiv : DKZ, 2021. S. 27-30. URL: https://www.dkz.gov.ua/files/2021_materials_vol_2_net.pdf.
7. Podatkovyi kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Ekolohichni podatok u 2020 rotsi: vykydy v atmosferne povitria dvookysu vuhletsiu. Ofitsiyni sait Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. URL: <https://zp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-409040.html>.

-
9. The International Carbon Action Partnership (ICAP). URL: <https://icapcarbonaction.com/>.
 10. Carbon Pricing Dashboard. URL: https://carbonpricingdashboard.worldbank.org/map_data.
 11. Propozytzii shchodo rozvytku instrumentiv vuhletsevoho tsinoutvorennia v Ukraini. Partnerstvo zarady rynkovoї hotovnosti v Ukraini (PMR), 2019. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Zmina_klimaty.pdf.
 12. Savchuk T. V., Kostiuk U. Z. Analiz vplyvu naftohazovydobuvnykh pidpriemstv na navkolyshnie seredovyshe. Naftohazova enerhetyka: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 2021. URL: <https://nung.edu.ua/sites/default/files/2021-12/>.
 13. Statystychni zbirnyky. Ukraina -2016, 2017, 2018, 2019, 2020. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
 14. Babadzhanova O. F., Pavliuk Yu. E., Sukach Yu. H. Faktory, shcho obumovliuiut pozhezhnu nebezpeku liniinoi chastyny mahistralnoho hazoprovodu. Pozhezhna bezpeka. 2011. № 18. S. 27–34.